BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARIDAGI KASBIY QOBILIYATLAR

Xodjayeva Mahliyo Hakimovna, Jizzax politexnika instituti “Xorijiy tillar” kafedrasi assistenti
e-mail: mahliyokh@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada yurtimizda ta’lim tizimida bo‘layotgan o‘zgarishlarda, o‘qituvchilarga bo‘layotgan e’tibor darajasi va ulardan talab qilinayotgan kasbiy mahoratlari haqida so‘z yuritiladi. Bundan tashqari, ta‘lim sohasida o‘z faoliyatini yo‘lga qo‘ymoqchi bo‘lgan bo‘lajak boshlang‘ich sinf ingliz tili o‘qituvchilarida kasbiy mahorat qanday bo‘lishi kerakligi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: ta‘lim, tarbiya, qobiliyatlar, pedagogik mahorat, yosh xususiyatlari, kasbiy bilim, kasbiy mahorat, bo‘lajak pedagog faoliyati.

PROFESSIONAL SKILLS OF FUTURE PRIMARY ENGLISH TEACHERS

Abstract. This article talks about the changes taking place in the education system of our country, the level of attention paid to teachers and the professional skills required of them. In addition, it is thought about what professional skills should be in the future elementary English teachers who want to start their activities in the field of education.

Keywords: education, skills, pedagogical skills, age characteristics, professional knowledge, professional skills, future pedagogic activities

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ НАВЫКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В данной статье говорится об изменениях, происходящих в системе образования нашей страны, уровне внимания, уделяемого учителям, и требуемых от них профессиональных навыках. Кроме того, задумывается о том, какими профессиональными навыками должны обладать будущие учителя начального английского языка, желающие начать свою деятельность в сфере образования.

Ключевые слова: образование, воспитание, умения, педагогическое мастерство, возрастные особенности, профессиональные знания, профессиональные навыки, будущая педагогическая деятельность.

Kirish. Hozirgi zamon ta’lim-tarbiya jarayonida o‘qituvchilarning o‘rni beqiyosdir. Ta’lim-tarbiya berishda o‘qituvchi o‘z dars o‘tish mahoratiga ega bo‘lishi lozim. Bir necha yil oldingi ta’lim tizimi bilan hozirgi zamon ta’lim tizimini solishtiradigan bo‘lsak, o‘rtasidagi anchagina farqni sezamiz. Yurtimiz ta’limida bo‘layotgan o‘zgarishlar faqatgina ta’lim tizimiga ta’sir qilmaydi, balki o‘qituvchining kasbiy mahoratiga ham sezilarli darajada ta’sir o‘tkazadi. Ya’ni ta’lim tizimida bo‘layotgan yangiliklar, ta’lim texnologiyalarining kundan-kunga rivojlanishi va darsliklarning yangicha ko‘rinishda o‘zgarishi bo‘lajak va davomiy ishlab kelayotgan pedagoglardan katta bilim va kuchli mahoratni talab qiladi. Pedagog o‘z mahoratini namoyish qilishda o‘z pedagogik qobiliyatlardan foydalanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bitiruvchilarda kasbiy qobiliyatlar rivojiga hissa qo‘shadigan mavzular va texnikalar borasida M. G. Davletshin, Sh. Do‘stmuhamedov, S. Mavlonov muallifligida “Yosh davrlari va pedagogik-psixologiya”, B. X. Xodjaev tomonidan “Umumiy pedagogika”, T. Turg‘unov, L. A. Maqsudova hammuallifligida esa “Pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish” H. Xoliqovning “Pedagogik mahorat” nomli uslubiy qo‘llanma va nashrlarni alohida ajratib ko‘rsatish mumkin.

Qobiliyatlar kasbiy faoliyatiga xos bo‘lishi, bo‘lajak o‘qituvchilar o‘zlarida kasbiy qobiliyatlarni rivojlantirishi lozim. Chunki dars o‘tish jarayonida o‘qituvchi o‘tiladigan darsi uchun tayyor holda kelishi yoki umuman boshqa holatlarda ham vaziyatdan chiqishda uddaburonlikka ega bo‘lishi kerak. Bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy qobiliyatlarning bo‘lishi, ularda dars o‘tish samarasini yuksaltiradi. Masalan, pedagogik psixologik olimlar tomonidan tavsiya etilgan kasbiy qobiliyat turlari mavjud.

Tadqiqot metodologiyasi. Yirik psixolog S .I. Rubinshteyn ta’kidlab o‘tganidek, pedagogik jarayon o‘qituvchi tarbiyachining faoliyati tariqasida rivojlanuvchi bola shaxsini shakllantiradi, bu esa pedagogning o‘quvchi faoliyatiga naqadar rahbarlik qilishiga yoki aksincha, unga ehtiyoj sezmasligiga bog‘liq. Bola shaxsini rivojlanishida o‘qituvchining roli benihoya muhimdir, chunki u ta’lim va tarbiya jarayonining tashkilotchisi vazifasini bajaradi.

Hozirgi sharoitda o‘qituvchining tashkilotchilik qobiliyatiga nisbatan yuksak talab qo‘yiladi. Tadqiqotchi A. L. Shcherbakov fikriga ko‘ra, pedagogik faoliyat bu o‘qituvchi oldiga jiddiy talablar qo‘yadigan murakkab psixologik aktdir. U o‘qituvchi shaxsi 6ta kasbiy tarkibiy qismdan iborat ekanligini ta’kidlaydi:

– yuksak saviyadagi bilim va madaniyat;
– yo‘nalishning aniq ifodalanganligi;
– yuksak axloqiy xislatning mavjudligi;
– yuqori darajada yuzaga keluvchi faollik va barqaror mustaqillik;
– qat’iy va silliq xarakter;
– pedagogik qobiliyatlar.

Bu kasbiy qismlardan ham ko‘rinib turibdiki, pedagog har tomonlama mukammal bo‘lishi kerak. Ya’ni yuqorida aytib o‘tilganidek, bilimsiz o‘qituvchi bo‘lmasligi lozim, har qanday vaziyatda o‘qituvchi o‘z bilimiga, madaniyatiga tayanishi bundan tashqari pedagog o‘z oldiga puxta o‘ylangan rejalashtirilgan aniq

bir maqsadni qo‘yishi va u tomon o‘z harakatini yo‘naltirishi kerak. Va, albatta, o‘qituvchi shaxsi uchun muhim bo‘lgan xislatlardan biri uning muomala madaniyati va xarakteri hisoblanadi. Bo‘lajak o‘qituvchi ta’lim sohasida o‘z kasbiy mahoratini namoyish qila boshlagan kunidan har bir o‘quvchisi uchun xarakter xususiyatini, muomala madaniyatini o‘z o‘rniga qo‘yib borishi kerak. Chunki o‘quvchi psixologiyasini hisobga olgan holda ularning yosh xususiyatlarini inobatga olishi, ularning ota-onalari bilan tanishib chiqishi, ular orasida muomala madaniyatini yo‘lga qo‘yib olishi kerak. Yana bir muhim kasbiy qismlaridan biri bu albatta, pedagogik qobiliyatlarga ega bo‘lishi ekan.

O‘qituvchilar doimiy ravishda o‘quv materiallarini qayta ko‘rib chiqadilar va o‘zlarining o‘qitish uslublarini bugungi kunning o‘zgaruvchan dunyosida samarali o‘qitishni ta’minlash uchun qayta ko‘rib chiqadilar va vaqt o‘tgani sayin takomillashtirib boradilar.

Xo‘sh, yaxshi ingliz tili o‘qituvchisining asosiy fazilatlari qanday? Bizning fikrimizcha, ular ajoyib muloqot qobiliyatlari, ajoyib dars rejasini taqdim etishga ishonch, qiziqarli auditoriya bilan birga keladigan qiyinchiliklardan qo‘rqmaslik yoki o‘quvchilarga hamdardlik va sabr-toqat ko‘rsatish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Barcha o‘qituvchilar o‘z ishlariga ishtiyoqli va ko‘p qirrali bo‘lishlari kerak, lekin ular bilan bog‘lanishlari, ularga hamdard bo‘lishlari va ularni ilhomlantirishlari kerak. Ingliz tilini chet tili sifatida o‘rgatish og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan muloqotni mukammal tushunishni va talabalarning faolligini ta’minlashni talab qiladi. Yaxshi o‘qituvchilar talabalarga kuch beradi va ularni o‘zlarining tildagi zaif va kuchli tomonlarini aniqlashga yordam beradi. Talabalar o‘zlarini takomillashtirish uchun yo‘l-yo‘riq, yo‘nalish va mashq qilish imkoniyatiga muhtoj. Ingliz tilini o‘rgatishning faqat bitta usuli yo‘q va yaxshi o‘qituvchi dars rejasini, mavzularni, uslubni, o‘quvchilar izlayotgan natijalarga erishish uchun sinergiyalarni moslashtiradi.

Yaxshi ingliz tili o‘qituvchisiga kerak bo‘lgan 10 ta ko‘nikma sifatida quyidagilarni ajratib ko‘rsatishimiz mumkin:

1. Ingliz tilini mukammal talaffuz qilish, lug‘at va grammatika qobiliyatlari
2. O‘quvchilaringizga rag‘batlantiruvchi va qiziqarli darslar berishga ishonch va ko‘nikmalar
3. O‘z o‘quv materiallarini ishlab chiqish
4. Baholash
5. O‘z amaliyoti va mikro o‘qitish haqida fikr yuritish
6. Mavzuni o‘zlashtirish
7. Darsda texnologiyadan foydalanish
8. Ingliz tili o‘qituvchilari uchun eng so‘nggi uslub va nazariyalardan xabardor bo‘lish
9. Yangi amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lish
10. To‘g‘ri darajada dars berish uchun tayyorlanish

Tahlil va natijalar. Pedagog olim I. P. Podlasiy pedagogik qobiliyatning tuzilishini quyidagi tarzda aniqlashtirgan:

– tashkilotchilik – ta’lim oluvchilarni jipslashtirish, ularning faoliyatini rejalashtirish, jamoaviy ishga jalb etish, yakunlarini chiqarish;

– perspektiv – ta’lim oluvchilarning ichki olamiga ta’sir ko‘rsatish, ularning emotsional holatini xolis baholash;

– diagnostic – O‘quv materialini tanlay olish o‘quv materialini tushunarli, aniq, obrazli, ishonchli bayon eta olish, o‘quvchilarning bilishga qiziqishlari va intellektini rivojlantirishni rag‘batlash, o‘quv-biluv faolligini oshirish hamda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va ijodkorlikka qobiliyatlilik;

– kommunikativ – ta’lim oluvchilar va jamoa bilan pedagogik maqsadga qaratilgan munosabatni o‘rnata olish ko‘nikmasi;

– suggestiv (suggestiya - ishontirish) o‘quvchilarga emotsional ta’sir ko‘rsatish;

– tadqiqotchilikka doir pedagogik jarayon, vaziyatlarni anglash hamda obyektiv baholay olish qobiliyat

– ilmiy - bilishga oid tanlangan ixtisoslikka doir belgilangan hajmdagi ilmiy bilimlarni egallay olish qobiliyati

– gnostik – obyekt, jarayonni va o‘z faoliyati natijalari asosida uni korreksiyalay olish, tatqiq etish hamda olingan natijalar asosida uni korreksiyalash qobiliyati olimlar tomonidan tavsiya etilgan ushbu qobiliyatlar pedagog faoliyatida to‘g‘ri shakllanishi ularni ta’lim berish jarayonida o‘z ustida ishlashini talab etadi. Ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning muvaffaqiyati o‘qituvchi kadrlarning kasb-mahorati va savodxonligiga bevosita bog‘liq.

Shu o‘rinda Birinchi Prezidentimiz I. A Karimov quyidagi fikrlarni bayon etadi: “Ta’lim-tarbiya islohoti haqida gapirar ekanmiz, uning mazmunini lo‘nda qilib ifoda etish mumkin: Bizga bitiruvchilar emas, maktab ta’lim va tarbiyasini ko‘rgan shaxslar kerak”.

Haqiqatdan ham barcha rivojlangan jamiyatda bo‘lgani kabi, o‘qituvchining kasbiy mahorati ta’lim muassasasida ta’lim jarayonida va ish faoliyatida shakllanadi. Shu nuqtai nazardan pedagogika oliy ta’lim muassasalarida ta’lim olayotgan bo‘lajak o‘qituvchi talabalar o‘z mahoratlarini ikki tomonlama amaliyotda hamda pedagogika oliy talim muassasalarida olish jarayonida shakllantiradilar.

Bo‘lajak o‘qituvchilarga, avvalo, kasb mahorati va uni qanday qilib shakllantirish mumkinligi to‘g‘risida ma’lumotlar berish maqsadga muvofiqdir. Har bir o‘qituvchi o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida ularning psixologik xususiyatlarini, yosh davrlarini ham inobatga olishlari darkor. Misol tariqasida psixologik jihatdan kichik maktab yoshi davrini oladigan bo‘lsak, bu davr boshlangich sinflarni o‘z ichiga oladi. Maktabgacha yosh bilan bu davrni taqqoslaganda asosiy faoliyat turi o‘qish hisoblanadi. Asosiy faoliyat turining almashinuvi bolaning psixologik rivojlanishiga ham ta’sir etadi. Ya’ni bola maktabdagi tizimiga ko‘nikishi uchun biroz vaqt kerak bo‘ladi. Chunki ular maktabgacha yosh davrida ko‘proq o‘yin faoliyatiga ko‘nikkan bo‘ladi. Bunday vaziyatda bo‘lajak o‘qituvchilar dars jarayonida interfaol metodlardan, turli xil o‘yinlardan foydalanishi, faqat o‘qish jarayoniga bolani solib qo‘yish emas, balki o‘qish davomida ular orasiga didaktik o‘yinlar o‘tkazish zarur. O‘qituvchilardan talab qilinayotgan asosiy maqsad bu, albatta, ta’lim-tarbiya berishdir. Yaxshi ta’lim-tarbiya berish uchun esa bo‘lajak pedagoglarda o‘z faniga, kasbiga bo‘lgan mahorat talab qilinadi. Pedagog o‘z ta’limini samarali o‘tishi uchun unga, avvalo bilim kerak va eng muhimi o‘quvchilarda darsga bo‘lgan qiziqishini oshirishdir. Jenevalik

psixolog Jan Peajenning ma’lumotlariga ko‘ra, 6-7 yoshli bolaning intellektual salohiyatida keskin burilishlar ro‘y beradi. Uning xotirasi ancha yaxshi bo‘lib, ma’lum tizimga, tartibga tushadi, endi u ko‘proq o‘zi xohlagan narsalarni esda saqlab qoladigan bo‘lib qoladi. Haqiqatan ham, bu davrda bolalarning xotirasi juda yaxshi shakllangan bo‘ladi, xattoki o‘qituvchining har bir harakatini kuzatadi, o‘rganadi va o‘z o‘qituvchisiga taqlid qilish jarayoni ham kuzatiladi. Shuning uchun ham pedagog o‘z xatti-harakatlarini ifodalashi lozim. Uning muomala odobi, kiyinishi, pedagogik texnikasi qobiliyatlari, umuman barcha xislatlari o‘quvchilar xotirasida saqlanib qoladi, unga nisbatan munosabat bildira boshlaydi. Shuning uchun bo‘lajak pedagoglar, avvalo, ta’lim tizimida bo‘layotgan o‘zgarishlardan xabardor bo‘lishi, darsliklarning yangilangan tartibini o‘rganib, o‘zgarishlarning kundan-kunga rivojlanishini tahlil qilishi lozim. Bu yosh o‘quvchilarning bilimini, ularning mantiqiy tafakkurini oshirish uchun qaratilgan. Bunga javoban albatta, pedagoglardan kuchli bilim va ta’lim tizimi uchun kasbiy mahorat talab etilmoqda. Bo‘lajak pedagoglar, albatta, mahoratga egali mukammal darajada bo‘lishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xoliqov A. H “Pedagogik mahorat” “detisedmoliya”.
2. Xodjaev B. X. Umumiy pedagogika “Sano-standart” nashriyoti. – Toshkent, 2017.
3. Bekmuratova U. B. “Ingliz tilini o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan olib borish” mavzusida murojaat. – Toshkent, 2012 yil.
4. Davletshin M.G., Do‘stmuhamedov Sh., Mavlonov S. “Yosh davrlari va pedagogik-psixologiya”. – Toshkent, 2004
5. Xatamova N.Q., Mirzayeva M.N.. “Ingliz tili darslarida qo‘llanmagan interfaol usullar” (uslubiy qo‘llanma). – Navoiy, 2006. 40-bet.
6. Hoshimov O‘., Yoqubov I. “Ingliz tili o‘qitish metodikasi” (o‘quv qo‘llanma). – Toshkent: “Sharq” nashriyoti, 2003 Mo‘minova F. M.. – Tekst: neposredstvennyy // Molodoy uchenyy. № 18 (308). 2020. – S. 590-592.
7. Otaboeva M. R. Chet tilini o‘qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalardan yuklash va uni olib borish / Otaboeva M. R. – Tekst: neposredstvennyy, elektronnyy // Molodoy ucheny. № 109 4.2 (138.2). 2017. – S. 36-37
8. Turg‘unov T., Maqsudova L. A. “Pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish” – Toshkent: “Fan”, 2009.
9. Мамаризаева, Ф. Литеральный перевод средство литерального общения и взаимодействия. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 6(3). 2022. – С. 50-55. https://www.scienceproblems.uz/index.php/journal/article/view/78